G. I. TOHĂNEANU, STANȚE TRADUCTIVE

Valy CEIA
Universitatea de Vest din Timișoara, România

Abstract: Recognized primarily as a stylist, G. I. Tohăneanu is also a refined translator from Latin. Analyzing closely his translations (the only Romanian version of Macrobius's encyclopedia, *Saturnalia,* but also the three acclaimed works by Virgil: the *Aeneid,* the *Georgics* and the *Eclogues*), we discover not just the translator's mark and the elements of his art, but can also discern a translation theory. Without explaining this complex act, G. I. Tohăneanu denotes the fundamental dimensions of the translation/translator's value not through a theoretical design, of conceptualizing the process, but by the power of his translation creation itself. The present article investigates all this, using mostly examples from the Virgilian epic.

Keywords: G.I. Tohăneanu, translation from Latin, the *Aeneid,* the Art of Translation

Dacă a (re)ajuns să fie îndeobște recunoscută complexitatea muncii traducătorului, ce nu este nicidecum de simplă liniaritate, atunci variata creație științifică – sintagmă ce îl definește perfect – a traducătorului G. I. Tohăneanu (1925-2008) se adaugă acestui efort de recunoaștere. Întreaga sa operă așază în lumină tocmai articulațiile fundamentale ale valorii traducerii/traducătorului, nu printr-o construcție teoretică, de conceptualizare a procesului, ci prin însăși forța portantă a artei sale traductive. Totodată, traducerea *Saturnaliilor* lui Macrobius și, după zeci de ani de pritocire, a copleșitoarei integrale vergiliene au devenit mărturii vii ale unui mod coerent și unitar de înțelegere a vieții, în multitudinea planurilor sale.

Extrem de parcimonios cu confesiunile privind munca traducătorului, nu vom găsi nici în cele cincisprezece cărți, nici în cele aproximativ șapte sute de studii și articole o teorie articulată cu privire la procesul traductiv; găsim, în schimb, rispite în scrierile lui G. I. Tohăneanu diverse idei care, coagulate, ne oferă o concepție coerentă asupra crezului său în calitate de traducător. Dincolo de orice ambiție

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

teoretică, autorul găsește până la un punct covârșitor efortul de a păstra în procesul traductiv toate elementele identității și originalității textului transpus. Tocmai de aceea, a traduce un text literar, și, cu deosebire, poetic, va însemna păstrarea pentru sine a primei versiuni, care, prin pritocire și reveniri, devine în timp o operă aflată în proximitatea stilistică a originalului. Sunt uriașe disponibilitățile expresive ale traducătorului, ce cunoaște, cum ne dovedesc lucrările lingvistului, limba română și în dimensiunea sa verticală, spre a-i prinde toate valențele. În acest sens, pentru o privire din interiorul procesului voi recurge la traducerea epopeii vergiliene – *Eneida*. De asemenea, tocmai spre a profila chipul emblematic al unui veritabil traducător, se cuvine să operăm o privire în survol asupra lucrărilor traduse – *Saturnaliile* lui Macrobius (1961) și a integralei vergiliene, mult mai târziu (*Eneida,* 1994; *Georgice-Bucolice*, 1995), fiindcă aceasta – creație poetică monumentală și clasică, deopotrivă – ne oferă și elementele care să configureze instanțele unei traduceri valoroase, în viziunea lui G. I. Tohăneanu.

Astfel, la o privire comparativă, textele originale ni se înfățișează total diferite din punct de vedere artistic: *Saturnaliile,* o lucrare enciclopedică, inserții de poezie, traducere, imitație și originalitate, nenumărate soiuri de plante descrise, discuții pe o tematică extrem de variată, așadar, la Macrobius, toate stilurile poetice la Vergilius, de la *humilisstylus* în *Epodonlibri (Bucolice),* la cel *mediocris* în *Georgiconlibri (Georgice)*, până la *gravisstylus*în *Aeneis (Eneida)* – vezi rota Vergiliana. Dacă pentru a oferi tiparului *Saturnaliile* i s-a părut suficient lui G. I. Tohăneanu timpul scurt pentru traducere, în pofida unei lucrări care incumbă destule dificultăți, în schimb, expresivitatea majoră vergiliană i-a reprimat ani în șir orice impuls, oricât de firav, de a restitui gândirea poetică a acestuia. Acceptând faptul că traducerea este, din punctul de vedere al traducătorului autentic, conștient de rolul său, mereu perfectibilă – *les belles infidèles*, nu ezita să rostească, în răstimpuri, la seminariile noastre de limba latină[1] –, G. I. Tohăneanu „se încumetă” să ofere spațiului cultural românesc o integrală vergiliană abia în pragul a șase decenii de când a luat prima dată contact, sistematic, cu latina și după ce în răstimpul a peste patru decenii de activitate didactică universitară a tradus cu generațiile de studenți cânturi întregi din epopee, bucolice,

[1] Cu trimiterile ei multiple, plastica formulă a lui Georges Mounin este sugestivă pentru drumul lung și sinuos al traducerii unui text clasic antic.

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

excursuri din *Georgice*[2]. În sfârșit, cu experiența îndelungată, la o vârstă venerabilă, apare o nouă traducere a epopeii vergiliene, în 1994, după ani de la ultima traducere, datorată lui George Coșbuc. Responsabilitatea era cu atât mai mare, așadar, știut fiind că varianta coșbuciană fusese răsplătită cu premiul Academiei Române. Opțiunea noului traducător, G. I. Tohăneanu, pentru endecasilabul iambic, mult mai adecvat limbii române (vezi *Eneida* 1994, 29), constituie prima deosebire majoră, de impact și pentru cei neinițiați. O exersase și explicase în detaliu alegerea acestui vers Teodor Naum; traducător al primelor șase cânturi, acesta scrie o prefață-profesiune de credință în care își explicitează opțiunile de traducere: *Cum am tradus Eneida* (*Eneida* 1979, 5-10). Remarc, tot într-o perspectivă sinoptică, lexemele și structurile arhaice, poate ușor „incomode" pentru lectorul sfârșitului de secol al XX-lea (compensată, însă, de glosarul final, lămuritor; vezi *Eneida* 1994, 636-642), dar având, desigur, năzuința, în concepția traducătorului, să evoce și în acest mod, discret, vremurile de început (ale Romei), cele în care se săvârșesc faptele[3]. În *Prefață* (1994, 28-29), Tohăneanu deslușește și își argumentează alegerile. Reiau succint:

> „Traducerea mea se străduie să rămână [...] fidelă textului, dar mai ales spiritului vergilian. Oricât aș fi dorit să țin seama de exigențele cititorului modern de poezie, am fost nevoit, pentru ca «duhul arhaic» să se înstăpânească, să recurg la foarte puține neologisme, dar la un anumit număr relativ mare de elemente lexicale și de forme gramaticale specifice «scripturelor române» de odinioară, precum și la numeroși termeni «neliterari», caracteristici nivelului popular al limbii. De asemenea, am preferat, nu o dată, formele verbale fără prefixul *în-* [...]. Nu este vorba, aici, de o concesie făcută «tiraniei» versificației, ci de o opțiune de ordin stilistic și estetic" (1994, 29).

Sensibilitatea expresivă se vede cu claritate deja în *Saturnalii*. Pe de altă parte, cercetătorul se impusese în conștiința academică prin

---

[2] În *Prefață* la *Eneida* (1994, 30) traducătorul mărturisește: „Nu pot încheia fără să menționez că, de-a lungul deceniilor, prin felul cum l-au receptat pe Vergilius la seminariile de limba latină, studenții clasiciști ai Filologiei timișorene au devenit, într-un sens greu de «prin», coautori morali ai acestei cărți".

[3] Ideea acestei „corespondențe" o regăsim risipită în diversele lucrări ale lui G. I. Tohăneanu. În egală măsură, ea înnobilează stilistic textul: „Perifraza arhaizantă ocazionează așadar crearea de imagini, dă colorit textului, potențează expresivitatea cuvântului" (Tohăneanu 1976, 40).

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

numeroase cărți ce au drept subiect istoria limbii, lexicologia, stilistica; așadar, un îndelungat exercițiu de înțelegere a tuturor firidelor limbii, a nuanțelor, nu de puține ori infinitezimale, care separă categoric realități artistice. Nu va fi, așadar, peste trei decenii, o surpriză apariția în cultura română a *Eneidei* în versiunea sa și, la scurt timp, a celorlalte două lucrări vergiliene. Găsite în manuscris, traduceri din odele horațiene ne confirmă intuiția faptului că stilisticianul a avut mereu o înclinație către poezie și conștiința dificultății de a reda altui spațiu cultural mai ales o astfel de scriere. E, cu siguranță, una dintre explicațiile pritocirii îndelungate a integralei vergiliene, dar i se adaugă, nu mă îndoiesc, și convingerea că alături de versiuni exemplare ca cele ale predecesorilor săi, o altă apariție trebuie să fie în chip obligatoriu comparabilă artistic. În spațiul cultural românesc au fost oferite mai multe traduceri integrale ale epopeii, în versuri (George Coșbuc 1896; Dumitru Murărașu 1956) sau în proză (Nicolae Pandelea 1913; Eugen Lovinescu 1938), dar și parțiale (dintre care se distinge cea a lui Teodor Naum, din 1979), de care, evident, noul său tălmăcitor trebuia să țină seama. Deopotrivă, o reverență față de arta înaltă a poetului romanității a dus la apariția foarte târzie a traducerii lui Vergilius.

Dacă acestea sunt observațiile liminare, fundamentale privind *Eneida*, se impune să coborâm acum în profunzimile textelor (originalul și versiunea lui Tohăneanu), spre a observa arta înaltă a tălmăcitorului, modul în care acesta își adaptează neîncetat „rezolvările", punând versiunea în acord simultan atât cu forma, cât și cu fondul ideatic. Este acesta un deziderat al oricărui traducător, condiție a calității traductive, așa cum o arată și Antoine Berman (1995).

Spre a aduce sub ochi un exemplu, voi recurge pentru început la un ilustru episod vergilian, Laocoon. Dar iată, în context, emistihul asupra căruia voi zăbovi:

> fit sonitus spumante salo*; iamque arua tenebant*
> *ardentisque oculos suffecti sanguine et igni*
> *sibila lambebant linguis uibrantibus ora*.
> (Vergilius, *Aeneis*, II, 209-211).

Să urmărim „soluții" ale traducătorilor români pentru acest emistih, spre a putea judeca varianta lui G. I. Tohăneanu.

George Coșbuc:

„*Apa se zbate cu vuet și spumegă* – Iată-i pe maluri!

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Ochii le scapără foc și le fulgeră roșii de sânge;
Șuieră șerpii, cu limbile trumurate lingându-și gâtlejul”.

Eugen Lovinescu:

„*Marea vâjâia spumegând*; iată-i acum pe țărm, cu ochii înflăcărați de sânge și de foc, lingându-și cu limbile ce fremătau gurile șuierătoare”.

Teodor Naum:

„...*clocotește*
Spumantul val! Acum sunt chiar pe țărmuri;
Ei scapără din ochi văpăi cruntate,
Plesnesc din limbi și-și ling în șuier gura”.

G. I. Tohăneanu:

„*S-aude șuier pe șuvoiul spumei;*
Și iată-i că ating acum uscatul
Cu ochi scânteietori scăldați în sânge,
În sânge și în foc. Cu limbi în tremur
Se ling pe gurile șuierătoare”.

Desigur, ar fi cel puțin o exagerare, socot, să operăm o clasificare tranșantă a acestor variante, fiindcă ele țin de însuși gustul artistic al lectorului, precum și de modul în care înțelege să echivaleze/așteaptă echivalarea dintr-o limbă într-alta. Ceea ce, în schimb, se poate afirma cu certitudine este conștiința artistică scrutând varietatea soluțiilor și, după aceea, nevoia irepresibilă de a ajunge la cea mai satisfăcătoare dintre acestea. Sosirea pe țărmul troian a hidrelor venite de pe insula Tenedos reprezintă o încercare majoră pentru traducător tocmai prin absența retorismului în sensul său comun, de abuz de figuri stilistice consacrate, condiție fundamentală pentru a reda întocmai atmosfera de un dramatism apăsător. În celebrul său studiu din 1766, *Laocoon sau despre limitele picturii și ale poeziei*, Lessing marchează discreția stilistică, dar și moderația reprezentării drept condiții obligatorii ale artei clasice. Astfel, tensiunea momentului, crescândă, este soluționată artistic printr-o aliterație imperfectă, frântă de un cuvânt al cărui sunet inițial aparține,

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

însă, aceluiași tip de consoane, siflante (*s-ș-ș-s)*[4]. Având în vedere ansamblul, tocmai acest mecanism al rupturii în continuitate, ca să-l numesc așa, devine extrem de elocvent în economia tabloului. Tohăneanu izbutește să păstreze sugestia dublă, a tumultului apei care, până aci calmă, e răscolită acum, și al șuieratului șerpilor. În acest chip, amenințarea devine iminentă, îmbrăcând aspecte de un dramatism extrem; dacă întinderea calmă a mării este într-atât de tulburată, iar cei care provoacă agitația sunt instrumente în mâna zeului, atunci nici haina sacerdotală, nici momentul sacru al sacrificiului și, cu atât mai puțin, nici forța fizică a lui Laocoon, preot, dar și părinte, nu vor curma elanul criminal al celor doi șerpi.

În sine, fiecare termen obligă la o cercetare, fiindcă, precum se întâmplă în literatura autentică și, cu atât mai mult, în cazul unui poet alexandrin, tânjind neîncetat după desăvârșirea formală[5], nimic „nu cade" la voia întâmplării și nici, măcar, a constrângerilor metrice. Orice opțiune artistică este o decizie auctorială, responsabilă de exprimarea cât mai fidelă a mulțimii de idei și sentimente, și nu o simplă, tristă coerciție metrică, o... licență poetică. Astfel, așezarea verbului-predicat – *fit* – la începutul unității sintactice și, mai mult, a hexametrului – într-o limbă în care, se știe, topica revendică în mod canonic predicatul la sfârșitul unității, în poziție finală – reprezintă în sine un element stilistic puternic, întrucât schimbă perspectiva: aduce în prim-plan acțiunea (sosirea neabătută a șerpilor uriași) și anunță, totodată, iminența primejdiei. Mai mult, un verb care prezintă acțiunea în desfășurare (*fio, fieri, factussum* „a deveni, a se face"), conferind

---

[4]În traducerea sa, Dan Slușanschi, rafinat clasicist și filolog, păstrează aliterația, dar în forma „perfectă", în timp ce, transformând în subiect ablativul prosecutiv (vezi 1994, 74) diluează intensitatea dramatică a scenei: sunetul este al mării și nu al șerpilor. Redau pasajul: „Se-nvârtejește, sunând, spuma mării, și-ating și ei țărmul:/ Ochii de pară-s aprinși, ca de foc, și ca vine de sânge,/ Șuierătoare-a lor limbi li se-nfurcă, din gură sunânde." Apărută la trei ani după *Eneida* lui Tohăneanu, traducerea greoaie a lui Nicolae Ionel se află aici mai aproape de original și are, dacă n-ar fi pierdut aliterația emblematică în context și, iarăși, dacă n-ar fi adusă în registrul prozaic de adverbul *deja*: „Vuiet s-aude pe marea-nspumată; deja sunt la țărmuri,/ Cu arzătorii lor ochi, injectați și de sânge și de flăcări,/ Șuierătoare își ling cu vibrantele limbi a lor gură."

[5]Pe patul de moarte, Vergilius a lăsat prietenilor săi responsabilitatea de arde manuscrisul *Eneidei*, întrucât nu avusese răgazul să-i dea *ultima manus,* ultima cizelare formală. E, iarăși, o amplă cercetare asupra sintagmei care explicitează modul său de a scrie: *more ursino*.

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

dinamism imaginii, sporește tensiunea momentului. La rându-i, *sonitus* – tradus de către Tohăneanu „șuier” – desemnează orice soi de sunet, doar contextul fiind lămuritor pentru valența cu care îl înveșmântează cititorul/traducătorul. El poate denumi zumzetul, fâșâitul, clipocitul etc., așa încât o dată în plus ne este atrasă luarea-aminte. Al patrulea termen al emistihului (*salum,-i*) denumește marea învolburată, năvalnică, etimonul său fiind chiar *sal,-is* „sare”; agitată, întrucât mărimea hidrelor răscolește apa mării, până aci întinsă, tihnită. Avem, așadar, un prim indiciu al uriești acestora și, într-un efect proleptic, sugestia că un simplu pământean nu se va putea înfrunta de pe poziții egale cu acestea. Dacă vom considera și faptul că ele, hidrele, sunt instrumente în mâna zeului răzbunător, atunci șansa lui Laocoon în salvarea fiilor (căci ce va mai fi însemnând propria viață când i-au fost răpite odraslele?) devine cu totul iluzorie. Prin urmare, un lexem menit să sugereze tocmai uriești șerpilor și, în consecință, a luptei cu totul inegale avem în selectarea, din pletora de sinonime desemnând marea[6], a lui *salum*. Și, ca și cum acest termen n-ar fi fost suficient, dar voind, evident, să zdruncine conștiințele, există un epitet redundand, tautologic, retoric, așadar, aliat mării agitate: *spumante*. Cariera poetică a termenului e edificată odată cu epopeea homerică ce ne-o înfățișează pe Afrodita înălțându-se din spuma mării; or, de data aceasta sugestiile epitetului sunt cu atât mai răvășitoare, cu cât – se știe – Eneas însuși este fiul Afroditei (Venus, în panteonul roman), zămislit cu pământeanul Anchise. Cum se întâmplă în marea literatură, îndeosebi cea poetică, trimiterile multiple, nu arareori întretăiate ale unui singur lexem, conferă densitate și adâncime ideatică; iar efectul este cu atât mai percutant, cu cât se uzează de elemente la îndemâna noastră!

Să urmărim încă un exemplu. Când, după periplul pe mare, Eneas sosește la curtea reginei Didodescoperă surprins că picturile murale din palatul cartaginez înfăţişează – *fabula picta* – îndelungul război purtat cu grecii. Exclamaţia eroului troian, de o deconcertantă simplitate stilistică la prima vedere dă glas, într-o conjugare lingvistică unică, celor mai intime şi definitorii însemne ale umanului:

---

[6] Se știe, cu cât o realitate este mai importantă, cu atât sunt dezvoltate mai multe elemente menite să o desemneze. Pentru un îngust spațiu peninsular, pe de o parte, dar și pentru un popor care înfruntă adesea marea, realitatea intensă a mării, coextensivă vieții romane, se raportează la multitudinea sinonimică pe care o dezvoltă termenul-reper *mare,-is,* neutru stilistic.

BDD-V4215 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Sunt lacrimae rerum et mentem mortalia tangunt.
(Vergilius, *Aeneis*, I, 462).

Poetul roman deslușește aici însăși esența ființei, corolarul constituindu-l cele două verbe, *sunt* și *tangunt* – verbul existenței și acela al sensibilității, aflate în poziții privilegiate, la început și la capăt de vers. Cu fineţe de aurar şi cu patos răscolitor ce irumpe şi sfarmă lanţurile șubrede ale universului literar, Vergiliu închide în această formulă poetică întreagă dimensiunea vieţii. Aglutinând faţetele existenței, căreia literatura veritabilă îi profilează chipul, hexametrul definește condiția umană[7] însăși, „the sense of life's futility, of the passing of things" (Bowring 2008, 97). Anevoie de redat, în urzeala sa rezistând o multitudine de înţelesuri latente**,** hexametrul, unul dintre cele mai enigmatice ale epopeii, răsună astfel în traducere:

George Coşbuc:
„Plâns al durerii e-aici: ce-i soarte-omenească ne doare!".

Nicolae Ionel:
„Lacrime sunt la dureri și-ating sufletul cele umane".

Dan Slușanschi:
„Lacrimi la greaua-i năpastă, gândind câte duc muritorii".

Iată-l în versiunea Naum, în endecasilab:

„Ș-aici curg lacrimi pentru cei ce sufăr
Și soarta muritorilor ș-aice
Înduioșează inima!"

În proză, la Eugen Lovinescu:

„se mai varsă lacrimi pentru suferinți, iar durerile omenești înduioșează sufletele".

La rându-i, G. I. Tohăneanua tălmăcit așa memorabilul vers:

„Iar inimile sunt şi-aici mişcate
De tot ce pentru bietul om – durere-i".

[7] Între alții, utilizează sintagma și E. J. Kenney (1983), fin literat clasicist, care descifrează amprentele sensibității vergiliene. Vezi, de asemenea, o nuanțată interpretare la gânditorul și yoghinul indian Sri Aurobindo, rafinat clasicist și poetician (2004, 33-36; 62-80).

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Densitatea dramatică și inserțiile tragice sunt contrabalansate de „firescul" dispunerii gramaticale. Descumpănirea lectorului în fața specioasei accesibilități lingvistice a versului este ea însăși un indice al perenității sale, fiindcă marii creatori izbutesc să încapsuleze în astfel de formule definitive, de o tensionantă concizie, chiar viața noastră. Tocmai din imbricarea specioasei simplități expresive cu profunzimea ideației rezultă o transpunere care dă glas, deopotrivă, „limitelor" traducerii, în tentativa re-creării imaginarului poetic vergilian.

Nu voi zăbovi acum asupra variatelor sale interpretări, ce sunt iscate chiar de echivocul unui aparent simplu genitiv, *rerum*; mă limitez să trimit la un studiu relativ recent al lui Jacky Bowring (2008), care indică una dintre direcțiile majore ale acestei formulări de un semantism abisal: melancolia. Sintagma *lacrimae rerum* „lacrimi ale lucrurilor/pentru lucruri" devine miezul incandescent al hexametrului, unind în această formulă oximoronică adâncul și înaltul existenței. Acest limbaj criptic se clădește pe dubla interpretare sintactică a lui *rerum,* drept genitiv subiectiv sau drept genitiv obiectiv; topirea în aceeași formulă, repet, de o simplitate înșelătoare, a două valori fundamentale, subiectul și obiectul, duce la o maximă concentrare și, în egală măsură, asigură însăși concentrarea existenței în sine. „Lucrurile nu sunt în afara noastră, în spațiul exterior măsurabil [...]; ele însele sunt ținute și con-ținute dintru început în *topos outopos*, în care se situează experiența existenței noastre în lume. Întrebarea «unde este lucrul?» nu poate fi separată de întrebarea «unde este omul?». Precum fetișul și jucăria, lucrurile nu sunt cu adevărat în nici un loc, căci locul lor se află dincoace de obiecte și dincolo de om, într-o zonă care nu mai este nici obiectivă, nici subiectivă, nici personală, nici impersonală, nici materială nici imaterială; aici ne aflăm însă în fața acestor necunoscute aparent atât de simple: omul, lucrul." (Agamben 2015, 101-102). Iată, avem un indiciu care să valideze premisa traducătorului G. I. Tohăneanu. Parcurgând cu ochiul ager al clasicistului și cu acuitatea stilistică a celui care a oferit o ediție comentată a epopeii în versiunea Lovinescu, Gabriela Creția descifrează atare amprente auctoriale: „Traducerea domnului Tohăneanu, binecunoscut ca un doct și rafinat latinist, se înfățișează tot în endecasilabi iambici (fără vreo licență metrică) și frapează dintru început prin îngemănarea a două calități aparent ireconciliabile: fidelitatea în spirit și în literă față de Vergiliu, dar și maniera stilistică marcat personală a celui care, de atâtea ori, ne-a încântat cu finețea perceperii și exprimării sale poetice. Există în această tălmăcire un relief aparte, o frumusețe proprie, o «grifă» cu

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

nimic mai prejos decât aceea a unei inspirate creații originale. Și miracolul stă în această răbdătoare, migăloasă, dar total respectuoasă re-creare a originalului: textul zboară înalt, dar cu evlavie" (1994, 15).

Așa după cum sugerează și precum se întrevede din străbaterea întregii creații lingvistice a lui G. I. Tohăneanu, patru condiții, simultane, sunt indispensabile pentru o bună traducere: (1) cunoașterea în profunzimile și articulațiile sale a limbii-sursă, latina, (2) a limbii-țintă, cea în care traduci, româna, (3) sensibilitate artistică excepțională, când vorbim de poezie și, (4) nu mai puțin, cunoașterea tradiției – a versiunilor anterioare, pentru o obligatorie raportare la aceasta. Cu neliniștea spirituală consubstanțială, acesta își aproprie faptul – demonstrat aici, dar evident de-a lungul întregii opere traduse – că dificultatea traducerii nu rezidă doar în găsirea unui termen similar celui din limba-sursă, nu se limitează nicidecum la o simplă echivalență lexicală, ci că presupune întâlnirea esteticului cu eticul, a formei cu fondul creației. Lori Saint-Martin, ea însăși prolifică traducătoare, dar și teoreticiană a fenomenului, surprinde această graniță fluidă dintre original și transpunere, indicând deopotrivă efortul creator al traducătorului, mereu perfectibil: „Étranger-familier, loin-proche, même-Autre, dedans-dehors; la traduction littérairen'aque des paradoxes à offrir" (2016, 242). E sentimentul cu care se măsoară și traducătorul G. I. Tohăneanu.

Referințe bibliografice

Surse

Vergilius Maro, Publius. *Aeneis*. Traducere în formele originale de George Coșbuc. Ediținea V. București: Editura „Cartea Românească" S. A., [s. a.].

Vergilius Maro, Publius. *Eneida.* Traducere de Eugen Lovinescu. Note de Eugen Cizek, prefață și note finale de Edgar Papu. București: Editura Tineretului, 1967.

Vergilius Maro, Publius. *Eneida*. În românește de Eugen Lovinescu. Antologie, prefață, note și bibliografie de Gabriela Creția. București: Editura Albatros, 1978.

Vergilius Maro, Publius. *Eneida* (cânturile I-VI). Traducere, note și prefață de Teodor Naum. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1979.

Vergilius Maro, Publius. *Eneida*. Prefaţă şi traducere din limba latină: G. I. Tohăneanu. Note şi comentarii, glosar: Ioan Leric. Timişoara: Editura Antib, 1994.

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Vergilius Maro, Publius. *Opere. Eneida*. Traducere de Nicolae Ionel. Iași: Institutul European, 1997.
Vergilius Maro, Publius. *Eneida.* Introducere, traducere în hexametri, bibliografie și indici de Dan Slușanschi. București: Paideia, 2000.

Referințe critice

Agamben, Giorgio. *Stanțe. Cuvântul și fantasma în cultura occidentală*. Traducere din italiană de Anamaria Gebăilă. București: Humanitas, 2015.
Aurobindo, Sri, *The Complete Works of Sri Aurobindo*. Volume 27. *Letters on Poetry and Art.* Pondicherry: Sri AurobindoAshram Press, 2004.
Berman, Antoine. „La retraduction comme espace de la traduction". *Palimpsestes*, 1990, 4: 1-7.
Berman, Antoine. *Pour une critique des traductions: John Donne*. Paris: Éditions Gallimard, 1995.
Bowring, Jacky. *A Field Guide to Melancholy*. Old Castle Books, 2008.
Creția, Gabriela. „*Eneida* – o nouă traducere". *România literară*, XXVII, 1994, nr. 24: 15.
Ernout, A., Meillet, A. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1932.
Guţu, G. *Dicţionar latin-român*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.
Kenney, E. J. „Virgil and the Elegiac Sensibility". *Illinois Classical Studies*, VIII, 1983, nr. 1: 44-59.
Lewis, Charlton T. *A Latin dictionary*. Oxford: Claredon Press, 1933.
Saint-Martin, Lori. „De l'intraduisible en traduction littéraire: expérience et réflection". *Cahiers Echinox*. Volume 31. *La Trahison des images, la déficience des langues*, Cluj-Napoca, 2016: 239-246.
Slușanschi, Dan. *Sintaxa limbii latine*. Vol. I. *Sintaxa propoziției*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Editura Universității București, 1994.
Tohăneanu, G. I. *Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică și versificație*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Notiță biobibliografică

Valy CEIA. Doctor în filologie, conferenţiar universitar la Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie a Universităţii de Vest din Timişoara, unde predă discipline din aria limbii şi literaturii latine, Valy Ceia este membră a Centre Internationale de Recherche et Etudes Transdiciplinaires (CIRET), cu sediul la Paris, a Societății de Studii Clasice din România, a Centrului de Studii Romanice din Timișoara (CSRT).

Cercetările sale, cu o tematică variată, vizează constant literatura latină, stilistica aplicată, istoria limbii latine, literatura română, transdisciplinaritatea. Cărţile publicate denotă această diversitate de preocupări ştiinţifice: *Narativ şi descriptiv în* ***Ţiganiada*** *lui I. Budai-Deleanu* (2002), *Literatură şi credinţă. Structuri tematice contrastante şi paradoxale* (2009), *Reflexivitate și acțiune în literatura latină* (2014), *Morfologia istorică a limbii latine. I. Clasa numelui și neflexibilele* (2014).

BDD-V4215 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)